

Dil Kullanımını Deęerlendirmede Doğru ve Yanlış

Hürriyet GÖKDAYI*

ÖZ

Bu yazıda, Türkiye'deki popüler dil tartışmalarında, dil kullanımının çoğunlukla doğru/yanlış karşıtlığında değerlendirilmesi irdelenmiştir. Son dönemlerde artan bu tartışmalara katılanlar, genellikle yanlış olduğunu düşündükleri kullanımları bulup derleyerek, onların doğrularını gösterme amacını gütmektedir. Sorunlu dil kullanımları değerlendirilirken, bazen kişisel görüşlere dayanılarak bazen de "Türkçede böyle bir şey yok!" denerek, bilimsellikten uzak bir şekilde, bir kullanımın yanlış olduğu söylenebilmektedir. Dilde bir sorunla karşılaşıncı hemen doğru veya yanlış deme yerine, söz konusu kullanım dil bilimsel kurallar, toplumsal kabul edilebilirlik ve kurala dayalı bireysel yaratıcılık çerçevesinde değerlendirilmelidir. Ayrıca, popüler dil tartışmalarının amacı, sadece yanlışları bulup doğrularını göstermek değil, kişilerde dil bilincini yükseltmek olmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye Türkçesi, dil kullanımı, popüler dil tartışmaları, doğru, yanlış.

ABSTRACT

True and False in the Evaluation of Language Use

This paper examines the evaluation of language use as true or false in popular linguistic discussions in Turkey. Having been increased lately, these debates generally aim at gathering the words and sentences which are thought to be false and at providing their correct forms. The participants in these debate sometimes judge particular items incorrectly relying on their personal views or the belief saying that "there is no such thing in Turkish!", which lacks a scientific base. However, they should follow grammatical rules, social acceptability and personal creativeness based on the rules when they evaluate a problematic language use.

* Yard. Doç. Dr., MEÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü / MERSİN
E-posta: hgokdayi@mersin.edu.tr

age use. Actually, these debates should increase the level of personal consciousness for language use instead of just finding and correcting the false usages.

Key Words: Modern Turkish, language use, popular discussions about the usages of true and false.

1. Giriş

Türkiye’de popüler dil tartışmalarının son dönemlerde arttığı görülmektedir.¹ Hatta bu tartışmalar, dil devriminin en hızlı olduğu dönemlerdeki kadar yoğunlaşmıştır (Brendemoen 2006:26). Dille ilgili kitaplar peş peşe yayımlanmakta, gazete ve dergilerde bu tartışmalar sürekli gündeme getirilmekte, radyo ve televizyon programları ile genel ağıdaki (internetteki) haber sitelerinde ve forumlarda bu tartışmalara yer verilmekte, konferanslar düzenlenmektedir. İş yeri adlarında görülen yabancılaşma, dilde yozlaşma, yabancı dilde eğitim, söz varlığındaki yabancı özellikle de İngilizce sözcüklerin sayısındaki artış gibi konularla ilgilenen bu tartışmaların bir bölümü, anlatım bozuklukları, söyleyiş ve yazım yanlışları ile başka dillerden alınmış sözcüklerin veya çeviri sözlerin yanlış kullanımına odaklanmaktadır. Tartışmalara katılan bir kısım araştırmacı, yazar, gazeteci ve eleştirmen, karşılaştıkları bazı kullanımlara *yanlış* diye hüküm verip onları düzeltme ve *doğru* olan/olması gereken şekli gösterme yoluna gitmektedir. Ancak, bu *yanlış* nitelendirmelerinin hangi *doğruya* dayandırıldığı pek açık olmadığı gibi, bireysel gerekçelerle hüküm verilebildiği de görülmektedir. Bu yazıda, popüler dil tartışmalarında sıkça karşılaşılan bir tutum olarak, bazı kullanımların açıkça belirtilmeyen bir *doğruya* göre *yanlış* diye nitelendirilmesi eğilimi irdelenecektir. Bu amaçla, önce yazının kuramsal çerçevesi çizilecek ve dil kullanımı tanımlanacaktır. Ardından, popüler dil tartışmalarının ilgilendiği konuların kaynağı olan sözlü ve yazılı dil kullanımının Türkiye’deki genel görünümünden kısaca söz edilerek bu tartışmaların içeriğine değinilecektir. Daha sonra, dil kullanımı hakkındaki değerlendirmelerinin dayanması gereken hususlar üzerinde durulacaktır. En sonunda da, tartışmaların asıl hedefinin dil kullanımını yalnızca *doğru/yanlış* karşılığında değerlendirmek değil, kişilerin dil bilincini geliştirmek olması gerektiği öne sürülecektir.

1 Popüler dil tartışmaları sözüyle, dilin kullanılması üzerine çoğunlukla bilimsellik kaygısı gütmeyen, genel, yaygın, halkın ilgisini çeken ve hem dil uzmanları hem de alan dışından olup da dile özen gösteren araştırmacıların katıldığı tartışmalar kastedilmektedir.

2. Kuramsal Çerçeve

Popüler dil tartışmalarına katılanlar, çoğunlukla dilin kendisiyle ilgilenmeler de, dille ilgili bir yazının çıkış noktası elbette dilin kendisi olmalıdır. Bundan da önemlisi, günümüzde dille ilgili çalışma yapan herkesin yansız, güvenilir ve bilimsel olabilmesi için, dile ilişkin yargılarında kuramsal bilgilere dayanması ve evrensel boyutlu düşünmesi zorunludur. Dil kullanımına doğru ve yanlış temelli yaklaşımları irdeleyen bu yazıda savunulacak düşünceler, dilin evrensel niteliklerinden olan ve doğal dillerin ayırıcı özellikleri olarak kabul edilen hususlardan üçüne dayandırılacaktır. Bu hususlar, (1) dilin kurala dayalı bir dizge olması, (2) dilin toplumsallığı ve (3) bir dili konuşan bireylerin kurala dayalı yaratıcı dil davranışı sergilemeleridir. Popüler dil tartışmalarına geçmeden önce, dilin belirtilen özelliklerinin biraz daha açıklanması yararlı olacaktır.

Dilin kurallara dayalı bir dizge olması, dille ilgili çalışmalarda göz önünde bulundurulması gereken ilk husustur. Bir dildeki birimler, o dile özgü kurallara göre bir araya gelerek bir dizge oluşturur. Yani, dil gelişigüzel bir şekilde yan yana dizilmiş birimler yığını değil, kurallar çerçevesinde dizilen birimler arasındaki ilişkiler ağıdır. Birimler, bu dizge içinde ve diğer birimlerle olan ilişkileriyle anlam kazanır. Kurallar olmadan bir dil düşünülemez. Genel olarak kural, "Bir işlemde iyi bir sonucun nasıl sağlanacağını gösteren yönerge; bir formül, bir önerme ile dile getirilmiş, saptanmış buyrultu; belli bir durumda yapılması gereken şeyi gösteren ya da buyuran yönerge" şeklinde tanımlanmıştır (Akarsu, 1988:120). Dille ilgili kurallar deyince de, öncelikle dilin iç işleyişini düzenleyen kurallar akla gelmektedir. Dilde seslerin bir araya gelerek heceleri, hecelerin sözcükleri, sözcüklerin cümleleri oluşturması, anlamın iletilmesi, söz konusu kurallar çerçevesinde gerçekleşmektedir. Söz gelimi, ünlü ve ünsüz uyumları, eklerin sözcüklere sondan ve uyumlu bir şekilde eklenmesi, cümle kuruluşunda özne + tümleç + yüklem sırasının genellikle gözetilmesi, Türkçenin iç işleyişini düzenleyen kurallarından birkaçıdır. Aslında kişilerin zihinlerinde örtük ve soyut bir şekilde bulunan bu kurallara, insanlar düşünmeden, çoğu zaman da onların neler olduklarını bilmeden uyarlar. Bu kurallar, dilin kullanıldığı durumlar gözlemlenip bir araya getirilerek dil bilgisi adı altında toplanmıştır. Dil bilgisi, dilin seslerini, sözcüklerin yapılarını, anlamlarını ve kökenlerini, cümle kuruluşlarını ve bunlarla ilgili kuralları inceleyen bilgi dalıdır (Eker 2003:24). Dil bilgisi kuralları ise, bir dilin özelliklerini ve işleyiş şeklini belirten ifadeler olarak anlaşılabilir. Dil bilgisi kurallarının daha genişletilmiş bir tanımıyla, söyleyiş, biçim bilgisi, üslup, yazım gibi alanlarda tek doğru sayılan, iyi yazmak ve konuşmak için uyulması zorunlu görülen örnek; zorlayıcı ilke, yasa anlaşıl-

maktadır (Vardar, 1998:146). Bu kuralların belirginleştirilip bir araya getirilmesiyle, dil bilgisi kitapları oluşturulmuştur. Bu kitaplar, dilin kullanımında kişilerin duraksadıkları ya da emin olmadıkları durumlarda başvurulmak üzere yaygınlaştırılmıştır. Dil bilgisi, kullanıma yönelik bir bilgidir. Söylenilen ve yazılanların öncelikle dil bilgisi kurallarına uyması gerekmektedir. Bu zorunluluk, insanların birbirlerini olması gerektiği gibi anlamaları ve yanlış anlamaların önlenmek istenmesine dayanmaktadır. Çünkü ses veya harflerle iletmeye çalışılan anlam içeriğinin dinleyici/okuyucu tarafından kaynak kişinin istediği biçimde anlaşılması, öncelikle her iki tarafın da, aynı dil bilimsel kurallar çerçevesinde hareket etmesiyle mümkündür. Aksi takdirde, yanlış anlamaların önüne geçilemez.

Dille ilgili olarak üzerinde durulacak ikinci husus, dilin toplumsal olmasıdır. Dil topluma ait olup ancak toplum içinde değerini bulur. Toplum olmadan dil olamayacağı gibi, dil olmadan da toplum içinde anlaşma mümkün olmaz. Dili toplum için vazgeçilmez kılan özellik, onun kullanımudur. Dilin iç işleyişi nasıl dil bilgisi kuralları tarafından düzenleniyorsa, iletişim kurma amacıyla dilin kullanımı da toplumsal kurallar aracılığıyla yönlendirilmektedir. Bu kurallar, dilin kendisiyle ilgili olmayıp, onun bireyler tarafından nasıl kullanılabileceğiyle ilişkilidir. Bir dili konuşan, yazan, kullanan kişiler, yıllar, yüzyıllar süren uygulamalar sonucunda çeşitli düzenlemeler yapmış, bazı kullanım şekillerini kabul etmiş bazılarını ise etmemiştir. Kabul edilenler, yazım kılavuzlarında ve sözlüklerde gösterilmiştir. İletişim kurma biçimleri, kimin kiminle, nerede, ne zaman ve nasıl konuşabileceği toplumsal uzlaşıyla belirlenmiş hususlardır. Bu kurallar, her toplumda farklı olabilir. Söz gelimi, İngilizce konuşulan bazı toplumlarda, bir kişi kendisinden yaşça büyük birisine adıyla hitap edebilirken, Türkçenin kullanımında böyle bir hitap tarzı kabul edilemez bir davranıştır. Yine, yazıyla ilgili hususlar da benzer kurallarla sınırlandırılmıştır. Bunlar, sözcüklerin yazımı, seslerin yazıya aktarımı, büyük/küçük harf ayrımı, noktalama işaretlerinin kullanımı, paragraf yazma, metnin oluşturulması ve görünümü, hangi metnin nasıl, ne zaman ve kime yönelik yazılacağı gibi hususlarda kılavuzluk eden düzenlemelerdir. Bu düzenlemeler de, toplumlara göre değişebilir. Örneğin, Arapça yazımda büyük küçük harf ayrımı bulunmazken Latin harfleriyle yazılan Almancada her ad büyük harfle başlatılmakta ve Türkçede ise sadece özel varlık ve kavram adlarının ilk harfi büyük yazılmaktadır. Ayrıca, sözcüklerin anlamları, anlam değişimleri, mecazlar, atasözü ve deyimler de toplumsal uzlaşıyla belirlenmiştir. Dil bilgisi kurallarına göre oluşturulan her söz veya yazı, anlam yönünden uygun olmadığı veya dilde bulunmadığı için kabul edilmeyebilir. Söz gelişi, çık- fiiliyle yapılan *dağa çıkmak*, *dışarı çıkmak*, *merdivenden çıkmak*,

yemeğe çıkmak, destek çıkmak, ağızından girip burnundan çıkmak, birisinin tepesine çıkmak kullanımları (doğru) kabul edildiği halde **diline çıkmak, *saçına çıkmak, *yaprağa çıkmak, *köke çıkmak* kullanımları için aynı şeyi söylemek mümkün değildir. Bu yargı, ikinci grupta verilen örneklerin toplum tarafından anlamlı ve kabul edilebilir bulunmamasından kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla, hangi kullanımların anlamlı ve kabul edilebilir, hangilerinin de anlamsız ve kabul edilemez olduğuna toplumsal uzlaşıyla karar verilmektedir. Konuşan/yazan ve başkaları tarafından anlaşılacak isteyen birey, bu ortak uzlaşmaya uymak zorundadır.

Dilin kurallara dayalı bir dizge olması ve toplumsallığının ardından üzerinde durulacak üçüncü husus, bir dili konuşan bireylerin kurallar çerçevesinde yaratıcı dil davranışı sergilemeleridir. Sınırlı sayıda birimi ve kuralı olan diller, bu sınırlılığın tersine, sonsuz sayıda değişik ve sonsuz uzunlukta cümle kurma imkanı verir. Dil, kişilere sonsuz bir seçim özgürlüğü sunarken, kurallı yapısı nedeniyle bireylerin seçimi bir yerde zorunlu bir seçimdir. Söz gelimi, Türkçede başının ağrıdığını söylemek isteyen bir kimse "Başım ağrıyor, Başımda bir ağrı var, Kafam çatlayacak gibi ağrıyor, vb." diyebilir ama **"Tepesel bir ağrı var"* demesi biraz zordur. Herkes, kendi tarzına ve anlatmak istediği konuya göre seçim yaparak kendisini ifade edebilir. Kişilerin dil kazanımı süresince içselleştirmiş oldukları dil kurallarını yerinde ve doğru bir biçimde kullanmaları sonucunda ortaya çıkan bu sınırlı özgürlüğe, kurala dayalı yaratıcılık denmektedir (Külebi 1999:68). Ancak, yaratıcılık konusunu, kuralları ihlal eden ve bozuk kullanımlarla karıştırmamak gerekir.²

Burada Saussure'ün dil ve söz ayrımını da hatırlamakta yarar vardır (1998:43-45). Toplumsal bir olgu olan dil, bireylerin iletişim amacıyla kullandığı ve uzlaşım içinde olduğu ortak koddur. Söz ise çevremizde işittiğimiz yazılı örneklerini okuduğumuz somut kullanımlardır. Bir toplumdaki bireyler, kendi telaffuzları, kendi kültürel edimleri çerçevesinde dili söze dönüştürüp somut olarak alıcı tarafından duyulmasını/okunmasını sağlarlar. İnsanların, bir konuda konuşur ya da yazarken kuralların izin verdiği ölçüde belli bir seçme özgürlüğü vardır. İşte, Saussure'ün söz diye dilden ayırdığı edim, kurallara dayalı yaratıcı dil davranışının kendisidir.

Dille veya onun kullanımıyla ilgili herhangi bir yargıya varmadan önce, değinilen hususları dikkate almak varılacak sonucun yansız ve güvenilir olmasına katkıda bulunacaktır. Popüler dil tartışmalarının da, dilin bu özelliklerini

2 Edebi eserlerde görülen ve önceden belirlenmiş dil kullanımı kurallarını ihlal eden biçimsel ve anlamsal sapmalar, dilin söz varlığını ve ifade şekillerini zenginleştirebildiğinden yazar, şair ve sanatçılara tanınan bir ayrıcalıktır.

dikkate alması beklenmektedir. Bu tartışmaların bilimsel bir nitelik taşıması da, dil bilimsel bir bakış açısına sahip olmalarına bağlıdır. Dil bilim, dile ve dil kullanımına kuralcı değil betimleyici yaklaşıır. Bu yaklaşımda, neyin nasıl söylenmesi gerektiğiyle değil, neyin nasıl söylendiğiyle ilgilenilir (Aitchison 1999:4; Finch 2000:80; Kıran 2001:109; Eker 2003:25; Aydın 2007:17). Dil veya dil kullanımı bütün yönleriyle betimlenirken, doğru konuşma ve yazma kuralları konmaz. Zaten, bu kuralların çoğu, dilin kendisiyle ilgili olmayıp toplumsal tercihi belirtir (Finch 2000:80). Dil bilimsel yaklaşım, kurallara aykırı dil kullanımlarını *yanlış* diye nitelemektense, *bireysel farklılık* veya *özel bir durum* olarak değerlendirir ya da bu tür kullanımların kendi içinde takip ettiği bir düzenlemenin / kuralın varlığını tespit etmeye çalışır. Böyle bir yaklaşım, sorunlu dil kullanımları hakkında ulaşılan yargıların bilimsel olmasına yardımcı olacaktır. Dille ilgili tartışmaların temelde bilimsel olması beklenirse de, popüler dil tartışmalarının böyle bir nitelik taşıdığı söylenemez.

Çoğunlukla bilimsel olmayan bu tartışmalar, dilin nasıl kullanılması gerektiğiyle ilgilendiği için, dil kullanımı ile neyin kastedildiği de kısaca açıklanmalıdır. Dil kullanımı, belli bir amaca ulaşabilmek için sesler ve/veya harfler (işaretler) yoluyla dilden yararlanmaktır. Dilin temel işlevi, bireyler ve toplumlar arasında en etkin biçimde iletişim sağlamaktır ve bu işlev ancak onun kullanımıyla yerine getirilebilir. Bir iletişim aracı olarak dilden istenilen sonucu elde etmek, dilin önceden belirlenen biçimlerde kullanılmasına bağlıdır. Yani dil kullanımı, dil bilimsel ve toplumsal kurallar tarafından düzenlenir, sınırlandırılır ve yönlendirilir. Başarılı bir şekilde iletişim kurmak isteyenlerin, dili kurallara uyararak kullanmaları beklenmektedir. Bu çerçevede hareket edildiğinde, duygu, düşünce ve istekler, dinleyici/okuyucuya niyet edildiği gibi ulaştırılabilir. Anılan kurallara uyulmaması, kişilerin anlaşılmasını tehlikeye düşürebilir ya da garip görünmelerine neden olabilir.

İnsanların bu kurallara uyma gerekliliği, özellikle konuşan/yazan ve dinleyen/okuyan kişiler farklı yerlerde ve zamanlarda bulduklarında daha da belirginleşmektedir. Yüz yüze bir iletişim ortamında dilin kurallara uymayan kullanımından doğabilecek yanlış anlamalar hemen düzeltilebilir, böylece iletişimin amacına ulaşması sağlanabilir. Ancak, birbirini görmeden, değişik yer ve zamanlarda üretilen metinler aracılığıyla iletişim kurmaya çalışan kimselerin böyle bir imkânı yoktur. Onların yararlanabilecekleri tek araç, önceden oluşturulmuş sözlü ve yazılı metinlerdir. Ayrıca, modern toplumlarda okunması ve anlaşılması gereken metinler her geçen gün arttığından, günlük hayatın sürdürülebilmesi için bireylerin yazılanları daha hızlı anlaması gerekmektedir. Yazılanları anlamamanın amacına uygun ve hızla gerçekleşebilmesi, önceden oluşturulup okuyuculara sunulan metinlerin dil bilimsel

ve toplumsal kurallar gözetilerek hazırlanmasıyla doğru orantılıdır. Yazım yönünden bozukluk, yazılanların tam olarak algılanmasını zorlaştırır ve düğün bir yazımla oluşturulan metinlerin algılanmasına göre geciktirir, çünkü zihin yazılanları anlamaya çalışma yerine bozuk hususları düzeltmekle uğraşmaktadır (Alpay 2004:51). Yazılanların eksik veya yanlış anlaşılması, toplumsal ve kültürel hayatı olumsuz yönde etkiler. Bir televizyon veya radyo programında dil bilgisel ya da toplumsal kurallar ihlal edildiğinde, izleyici/dinleyiciler iletilmek istenenleri yanlış anlayabilirler. Benzer bir yanlış anlama, gazete, dergi ve kitaplar, söz konusu kurallar yeterince dikkate alınmadan basılıp yayımlandığında da meydana gelebilir. Bunun sonucunda, istenenlerin tam olarak aktarımı gerçekleşmediği gibi, istenmeyenlerin anlaşılmasına da sebep olunabilir. Bunların önüne geçebilmek için, dil bilgisel ve toplumsal kurallara kesinlikle uyulması, konuşan/yazan ve dinleyen/okuyan kişilerin aynı kurallar çerçevesinde hareket etmesi ve ortaya çıkabilecek anlaşılma ve belirsizliğin olabildiğince azaltılması gerekmektedir. Aynı dili konuşan kimseler, ancak böyle bir davranış birliğine sahip olduklarında kendi aralarında iletişim kurabilirler. Bu durum, dil kullanımının kurallara bağlı olarak düzenlendiğini, sınırlandırıldığını ve yönlendirildiğini göstermektedir.

3. Dil Kullanımının Genel Görünümü

Dil bilgisel ve toplumsal kurallara uyulduğunda, dil kullanımının çoğunlukla sorunsuz bir şekilde amacına ulaşması beklenir. Ancak, her zaman, böyle bir süreçten söz etmek mümkün değildir. Sık sık kuralları ihlal eden sorunlu kullanımlarla karşılaşmaktadır. İşte, bu sorunlu kullanımlar, popüler dil tartışmalarının bir bölümünün üzerinde durduğu konulardır. Bu konulardan önce, dilin, sözlü, yazılı veya aynı anda her iki şekilde kullanımına bir göz atmak, kullanıcılar ile dil arasındaki ilişkiyi ortaya koymakta yararlı olabilir. Bir kısım araştırmacılara göre, Türkiye’de bireylerin (büyük) bir bölümü, kurallara uymaya özen göstermeden, gelişigüzel bir şekilde dili kullanmaya çalışmaktadır (Hepçilingirler 1997:72; Ateş 1999:7; Külebi 1999:68; Mutlu 1999:135; Yalçın 1999:7; Tezeren 2000:11-12; Özel 2000:105-110; Akbayır 2003:6; Er 2004:40; Öztekin 2004:255, vb.). Bu davranışın örneklerini, en belirgin biçimde genel ağ ortamında yazılan yorumlarda, elektronik yazışmalarda, cep telefonlarıyla gönderilen kısa mesajlarda, gazete, dergi ve kitaplarda, radyo ve televizyon programlarında, dilekçelerde, insanların kendi aralarındaki resmi ve gayriresmi konuşmalarda ve bunlar gibi çeşitli iletişim durumlarında görmek mümkündür. Bu durumlarda, insanların Türkçe sözcükler yerine yabancı dillerden alıntıları tercih ettiğine, anlamlarına dikkat etmeden sözcükleri kullandığına, yazım kurallarına ve noktalama işaretlerine aldırmadan yazdığına, sözcükleri ortak dile aykırı bir

şekilde telaffuz ederek konuştuğuna tanık olunmaktadır. Bu tür dil kullanımlarının yaygınlığı şaşırtıcı olabilmektedir. Söz gelimi, Göka'nın (2001) tespitine göre, Türkiye'deki her üç "satılık" ilanından ikisi "satlık" şeklinde yanlış yazılmaktadır. Yine, bir üniversitede ortak zorunlu Türk Dili dersleri veren Hepçilingirler'in (2005:198), "Ayrı yazılması gereken 'da' ve 'de'leri ayrı yazan öğrenci bulduğumda 100 veresim geliyor" demesi, özensiz dil kullanımlarının ulaştığı boyutları göstermektedir.

4. Popüler Dil Tartışmaları

Sözlü ve yazılı dilin gelişigüzel, özensiz kullanımı, dil araştırmacılarını, yazarları, eleştirmenleri, gazetecileri, radyo ve televizyon programı yapımcı ve sunucularını rahatsız etmekte ve bu durumdan şikâyet edilmektedir. Söz gelimi, Kongar (2003:11) "Türkiye'de son yıllarda birçok alanda yapısal değişimler olurken, güzel Türkçemiz bozulmaya devam etti" diyerek bu olumsuzluğa işaret etmektedir. Alpay'a (2004:163) göre ise, özellikle otuzlu yaşlarını süren kuşak, arılığını ve özgünlüğünü umursamadan Türkçeyi konuşmakta ve yazmakta, eski sözcükleri adım başı yanlış kullanmaktadır. Yine, Öztekin (2004:255) "Dilin doğru kullanımı yavaşça yok oluyor" derken, Yalçın (1999:7) "Türkçeye özen gösterenlerin, onu doğru ve güzel konuşan ve yazanların sayısı gittikçe azalmaktadır" görüşündedir. Bu hususa dikkat çeken bir başka araştırmacı olan Aygün (2004:8) ise, "Yazarken farkına varılmadan yapılan yanlışlar, anında okurun karşısına çıkabiliyor. Bu da Türkçemizin kirlenmesine, yanlış kullanılmasına, yanlışların yaygınlaşmasına yol açıyor" demektedir. Ayrıca, Tezeren (2000:11) de, özellikle kitle iletişim araçlarındaki haber bültenlerinde doğru, güzel ve iyi dil kullanımından uzaklaşıldığından yakınarak, "Bu uzaklaşma dil hatalarıyla, kusurlarıyla mantıksızlıklar, bilgisizlikler, derbederlik, boşvericilikle yapılıyor, ortaya sıkıcı, hantal bir dil çıkıyor" der. Birçok kişi, dilin yanlış kullanımından, bozulmasından, kirlenmesinden, doğru, güzel ve iyi kullanılmamasından, yanlışların yaygınlaşmasından yakınmakta, bu durumun "olumsuz" olduğunu düşünmektedir. Bu yakınmalar, popüler dil tartışmalarının bir yönünü göstermektedir.

Tartışmaların başka bir yönü ise, dil kullanımında gördükleri olumsuzlukları ortaya koyan kişilerin bununla yetinmeyip, bu olumsuzlukların önüne geçmeye çalışmalarıdır. Bu amaçla, sözlü ve yazılı yollarla, yanlış olduğunu düşündükleri dil kullanımlarından örnekler vererek doğrularını da gösterme yoluna gitmişlerdir (Aksoy 1980; Özakin ve Karadaş 1997; Hepçilingirler 1997, 2000, 2004; 2005; Yalçın 1999; Kongar 1999, 2003; Alpay 2000, 2004; Tezeren 2000; Giray 2001; Akbayır 2003; Bakiler 2003; Aygün 2004; Er 2004;

Erata 2004; Gülizar 2004; Evren 2005; Movit 2005).³ Bu tür çalışmalar gittikçe artmakta ve geniş bir okuyucu kitlesi bulmaktadır.⁴ Böylece, dil sorunları, yalnızca dil bilimcilerin veya Türkolog çevrelerinin araştırdığı bir konu olmaktan çıkarak toplumsal düzeyde tartışılmaya başlanmıştır (Brendemoen 2006:26).

Genel olarak, bu durumun, insanların dilleriyle yakından ilgilendiklerini gösterdiği söylenebilir. Ayrıca, insanların, kendi aralarındaki iletişim, bildirişim aracı olan dil üzerine düşünceleri ve tartışmaları, doğal olarak her toplumda görülmektedir (Mutlu 1999:133; Demir 2006:1). Çünkü dil, insanın en önemli becerilerinden birisi olarak, toplum ve kültür için hayati bir önem taşır. Dilde, insanların anlaşmalarını tehlikeye sokacak derecede aşırı değişikliklerin kısa sürede meydana gelmesi ve kural dışı kullanımların yaygınlaşması, hem dil hem toplum hem de kültürün varlığı ve yaşatılmasının önünde bir tehdit olarak algılanmaktadır. Söz gelimi, Er (2005:88), bu algılamayı şöyle ifade etmiştir: "Dilini yozlaştıran, kirleten, ona sahip çıkmayan bir toplum için milli birlik ve beraberliğin sağlanmasında önemli rol oynayan dilin korunması mümkün değildir." Bu tür bir algılama, Türkçenin büyük bir hızla değişmekten korunması, yozlaşmasının önlenmesi ve geliştirilmesine yönelik çabaları artırmıştır. Bu çabaları gösterenler, "Küreselleşme tehdidi altındaki Türkçenin gün günden güçsüz düşmesine, giderek daha özensiz kullanılmasına kayıtsız kalamayan" pek çok kişinin varlığının da farkındadır (Heççilingirler 2005:xi). Gösterilen çabalar sonucunda, Türkçeyle ilgili olarak sadece dil uzmanlarının değil, konuya ilgi duyan başka araştırmacıların da, dille ilgili, olumsuz gelişme ve değişimler üzerinde duran tartışmalara katılması ve geniş bir okuyucu kitlesinin olup biteni takip etmesiyle, tartışmalar popüler hale gelmiştir.

Tartışmalara katılan birçok araştırmacı ve yazar, dilin kendisiyle bilimsel ve kuramsal olarak ilgilenmek yerine, onun kullanımı, uygulaması gibi çoğunluğun ihtiyacı olan hususlar üzerinde durmayı tercih etmektedir. Bu sebeple, popüler dil tartışmalarının bir bölümü, kullanım sırasında karşılaşılan söyleyiş ve yazım yanlışları, anlamın tam olarak iletilmesini engelleyebilecek eksiklikler ve hatalar, noktalama işaretlerinin anlamı değiştirecek biçimde konulması, yabancı dillerden gelen sözcüklerin aslına aykırı veya

3 Burada, konuyla ilgili bazı kitapların künyeleri verilmiştir. Bunların yanında, daha birçok gazete, dergi yazısı, radyo ve televizyon programı, genel ağıdaki forum yazılarının varlığını da belirtmek gerekmektedir.

4 Bazı kitapların kaç kez basıldığı, dil tartışmalarını takip eden okuyucu sayısı hakkında bir fikir verebilir. Örneğin, Oktay Sinanoğlu'nun "Bir New York Rüyası Bye Bye Türkçe" kitabı 26. baskıya, Feyza Heççilingirlerin "Türkçe Off" kitabı ise 24. baskıya ulaşmıştır.

çeviri sözlerin yanlış kullanımları üzerine yoğunlaşmaktadır. Çünkü tartışmaları takip edenlerin büyük bölümü için, uzun uzun bilimsel ve kuramsal açıklamalar yerine tespit edilen sorunlu kullanımları kısaca değerlendirip olması gereken şekil hakkında bilgi veren bir tavır daha cazip görünmektedir. Tartışmalarda dile getirilen sorunlu kullanımlardan bazı örnekler verilmesi, bu konuların belirginleştirilmesine yardımcı olabilir. Söyleyiş yanlışlarıyla, ortak dile aykırı, standart dışı söyleyişler (bakacağız-*bakıcı.z*, adale-*adele*, keseceğim-*kesçem*, vb., Evren 2005:200), bazı ünlüleri gereksiz yere uzatma (hakem-*ha.kem*, zarar-*zara.r*, yarın-*ya.rın*, vb., Yalçın 1999:147) veya kısaltma (a:bidin-*abidin*, Pa:kistan-*Pakistan*, vb.) anlaşılmaktadır. Yazım yanlışları ile, yazım kılavuzlarında belirtilen standart yazım kurallarına aykırılık (yepyeni-*yesyeni*, önemli-*önemmiyetle*, vb., Öztekin 2004:256) veya yabancı dillerden gelen/alınan sözcüklerin anlam karışıklığına yol açacak şekilde aslına uygun olmayan biçimde yazılması (*masuniyet-korunmuşluk*, dokunulmazlık yerine *masumiyet-suçsuzluk* denmesi, vb., Kongar 2003:13) kastedilmektedir. Noktalama işaretleriyle ilgili tartışmalar, bu işaretlerin gerekli yerlerde yanlış kullanılmasını ("Fazla vaktimiz yok." cümlesinin sonunda tek nokta yerine çift nokta konulması, vb., Hepçilingirler 2005:172) veya iletilmek istenen anlamı değiştirecek biçimde konulmasını ("Türkiye gençlerine sahip çıkıyor" cümlesinde *Türkiye* sözcüğünden sonra virgül konulmalı, vb., Aygün 2004:189) kapsamaktadır. Anlamın tam olarak iletilmesini engelleyebilecek eksiklikler ve hatalar, genel olarak anlatım bozukluğu adı altında değerlendirilmektedir. Bu sorunlarla ilgilenenler, sözcüklerin cümlede yanlış yere konulmasından ("İnşaata izinsiz girilmez" cümlesinin "İzinsiz inşaata girilmez" şeklinde yazılması, vb., Akbayır 2003:29) deyimler ve atasözlerinin yanlış kullanılmasına ("Karaman'ın koyunu sonra çıkar oyunu" yerine "Bitlis'in koyunu işte çıktı oyunu" denmesi, vb., Evren 2005:197) kadar birçok husus üzerinde durmaktadır. Yabancı kökenli sözcüklerin yazımının ve anlamının karıştırılması ile Türkçeye uymadığı düşünülen çeviri sözlerin yaygın kullanımını da bu tartışmalarda eleştirilmekte, yanlış olarak nitelenenler düzeltilmektedir (kupür-*küpür*, hafriyat-*harfiyat*, vb., Evren 2005:141-143; *mahzursakinca* yerine *mahsur*-kuşatılmış, vb., Yalçın 1999:141; "Paniğe kapıldım" yerine "Panik oldum," "Çok güzel" yerine "Acayip, korkunç güzel" denmesi vb., Er 2004:129). Görüldüğü gibi, tartışmalara katılanların büyük bölümü, genellikle sorunlu dil kullanımlarını tespit etmek ve yanlış olanların doğrusunu göstermek amacındadır.

5. Tartışmaların Yöntemi

Popüler dil tartışmalarına katılanların dil sorunları ve alışlagelenden farklı dil kullanımlarıyla karşılaştıklarında, bunların nedenlerini çözümlenmeye ve

anlamaya çalışmaktan çok, belli ön yargılar çerçevesinde *doğru* kabul edilen biçimlerdeki değişimleri engellemeye, dil yanlışlarını önlemeye gayret ettikleri görülmektedir (Demir 2006:1). Bir başka deyişle, “Türkçe sorunları konusunda yaygın eğilim, “yanlış” ya da “doğru” diye hüküm vermek ya da hüküm verecek birini aramak” olarak kendisini göstermektedir (Alpay 2004:11). Söz gelimi, özel bir televizyon kanalının bir haber bülteninden alınan “Afganistan’da üç bin tane asker, ... sınırına kaydırıldı” cümlesinde, insanlardan tane olarak söz edilemeyeceği için bir anlatım yanlışı olduğu belirtilmiştir (Evren 2005:9). Yine, bazı araştırmacıların, tartışmaları takip edenlere “şunu şöyle söyleyin bunu böyle söylemeyin” gibi telkinlerde buldukları görülmektedir. Örneğin, Yalçın (1999:15) “ayriyeten, peşinen, gün be gün, kat be kat, can ü gönülden, envai çeşit tabirlerini kullanmayın; ‘ayrıca, peşin olarak, günden güne, kat kat, yürekten, çeşit çeşit veya her türlü’ diyin” tavsiyesinde bulunmaktadır. Anlaşılan, halk dilinde sıklıkla kullanılmalarına rağmen, bu sözcükler ve sözcük grupları, dil bilgisi kurallarına veya öteden beri yerleşmiş teamüllere uymadıklarından yanlış olarak değerlendirilmiş ve okuyuculardan konuşma ve yazılarında bunlara yer vermemeleri istenmiştir.

Tartışmalarda yer alan bazı araştırmacıların, herhangi bir dil kullanımına yanlış veya doğru derken, genellikle kendi kişisel görüşlerine dayandıkları, “kendilerine göre yanlış” ya da “kendilerine göre doğru” hükmü verdikleri görülmektedir (Özel 2000:110). Alpay (2004:159) da bu tavrı, “Herkes bol bol dil yanlışı buluyor ama kimin hangi ölçütü kullandığı pek açık değil. Birine göre yanlış olan diğerine göre doğru” diye eleştirmektedir. İlgili kaynaklarda üzerinde durulan hususlardan bazıları göz önüne alındığında, bu yaklaşım daha da belirginleşmektedir. Bu durum, özellikle anlatım bozukluğu bulunup bulunmadığı araştırılırken, yazım kurallarına uyulup uyulmadığı değerlendirilirken ve yabancı dillerden gelen sözcüklerin nasıl yazılması ve okunması gerektiğine karar verilirken ortaya çıkmaktadır. Söz gelimi Aygün (2004:19), bir gazeteden alınan “Umut etmeden yaşamak olanaksız” cümlesinde gereksiz sözcükten dolayı anlatım bozukluğu olduğunu söylemektedir. Cümlede *et-* yardımcı fiilinin gereksiz yere kullanıldığı, *umut etme* yerine *ummanın* kullanılması gerektiği iddia edilmektedir. Çünkü *umut etmek* zaten *ummak* demektir ve fazla sözcük anlam karışıklığına yol açabilir. Ancak, eskiden yanlış denen *umut etmek* bugün ortak dilde kullanılmakta, sözlüklerde de yer bulmaktadır (Belge 2006:21). *Umut etmek*, ad + yardımcı fiil yapısıyla dil bilgisine uygun ve toplumsal yönden de kabul edilmiş görünmektedir. Böyle olunca, cümlede kesinlikle bir anlatım bozukluğu vardır, demek güçtür. Bunun yanı sıra dil kullanımı hakkında değerlendirme yapılırken, yazım-

la ve telaffuzla ilgili hususlarda da kişisel görüşlere göre karar verilebildiği görülmektedir. Söz gelişi Evren (2005:131), pek çok günlük gazetenin adının yanlış yazıldığını söylemekte, örnek olarak da *Cumhuriyet gazetesi* yazımını göstermektedir. Yazara göre, bu gazetenin adı, özel bir varlığı gösterdiğinden her iki sözcüğün ilk harfi büyük olmalı ve *Cumhuriyet Gazetesi* şeklinde yazılmalıdır. Ancak kitap, gazete, dergi ve sanat eseri adlarında her sözcüğün ilk harfi büyük yazılırken, özel adın içinde bulunmayan gazete, dergi, tablo, vb. sözcüklerinin büyük harfle başlatılmadığı unutulmaktadır (TDK 2005:19). Bu sebeple, *Cumhuriyet gazetesi* yazımına yanlış demek kişisel bir görüş gibi kalmakta, en azından belirli düzeyde bir uzlaşya dayanan yazım kılavuzuna ters düşmektedir. Yine, Yalçın (1999:163) Arapçadan alınan ve sonunda uzun ünlü bulunduran *nema*: sözcüğünün *nema* şeklinde kısa ünlüyle söylenmesini yanlış bulmaktadır. Fakat Arapça sözcüklerdeki uzunlukların Türkçede yer yer kaybolduğu, ünlü uzunluğu Türk dillerinin çoğunda temelli bir fonemik faktör olmadığından uzun ünlülü sözcüklerde kuvvetli bir kısalma eğiliminin bulunduğu göz ardı edilmektedir (Brendemoen 2006:28). *Nema* sözcüğündeki ünlü kısalması, bu bağlamda değerlendirildiğinde yanlış görünmemektedir. Ayrıca, sözlüklerde *nemalanmak* sözcüğünün kısa ünlülü gösterilmesi de *nemanın* kısa a ile söylenmesinin toplumsal düzeyde yaygınlaştığının göstergesi olarak kabul edilebilir. Benzer bir anlayış, *prefabrik* sözcüğünün nasıl söylenip yazılacağına karar verilirken de ortaya çıkmaktadır. Yalçın (1999:170) ve Tezeren (2000:126), bu sözcüğün yanlış olduğunu belirtmiş, doğrusunun *prefabrike* olması gerektiğini eklemiştir. Bu hükmü de, sözcüğün alındığı dil olan Fransızcadaki şeklinin esas alınması gerektiğine dayandırmışlardır. Yani, bu sözcük kaynak dildeki şekliyle Türkçede söylenmeli ve yazılmalı görüşündedirler. Öztekin (2003:324) ise, sözcüğü *prefabrik* biçiminde yazmış, yazım kılavuzlarında da sözcüğe *prefabrik* olarak yer vermiştir. Sözlüklerde de, *prefabrike* sözcüğüne *prefabrik* maddesine gönderme yapılarak yer verilmiştir. Buradan, sözcüğün yaygın ve kabul edilir biçiminin *prefabrik* olduğu anlaşılmaktadır.⁵ Bu sebeple, Türkçede, *prefabrik* değil de *prefabrikeyi* doğru saymak, kişisel bir görüş gibi kalmaktadır.

Yabancı dillerden alınan eklerle oluşturulan sözcüklerin yapısının değerlendirilmesinde de benzer bir yola başvurulabilmektedir. Söz gelimi, Evren

5 Sorunlu sözcüklerin, sözcük gruplarının veya ifadelerin, genel ağıdaki şekilleri, onların hangi yazımının daha yaygın olduğunu araştırırken bir fikir verebilir. Bu amaçla yapılan araştırmada, *prefabrike* sözcüğüne 59.000, *prefabrik* sözcüğüne ise 361.000 kez rastlanmaktadır. Bu sonuç, sözcüğün çoğunlukla *prefabrik* şeklinde kullanıldığını göstermektedir (<http://www.google.com.tr>, 27.03.2007).

(2005:76), *gidişat* sözcüğünün yanlış olduğunu, Türkçe *gidiş* sözcüğüne Arapça çoğul eki olan *-āt* ekinin getirilemeyeceğini söylemektedir. Dil bilgisel açıdan, bu hükmü kabul etmek gerekir; çünkü Türkçede sözcükler, sadece *-lar* eki getirilerek çoğul yapılırlar. Başka dillerin çoğul ekleri Türkçede kullanılmamaktadır. Bunun yanında, yabancı dillerden gelen başka eklerin Türkçe sözcüklere eklendiği ve bunların yanlış diye nitelendirilmediği hatırlanmalıdır. *Gidişat* gibi türetilen *erat* (< T. er + Ar. *-āt*), *emektar* (< T. emek + Far. *-dār*), *tanrıça* (< T. tanrı + Rus. *-ça*), *ordugâh* (<T. ordu + Far. *-gâh*), *düzenbaz* (<T. düzen + Far. *-baz*) vb. sözcükler yanlış sayılmamıştır. Dolayısıyla, burada bir tutarsızlık sergilenmektedir. Halbuki dil bilgisi kuralları ilgili bütün birimleri ve kullanımları kapsmalıdır. Başka bir örnek de, yabancı dillerden çoğul alınıp da tekil gibi kullanılan ve yeniden çoğul eki getirilen sözcüklerin durumudur. Bazı araştırmacılara göre, *evrak*, *eşkiya*, *evliya*, *ebat*, *evlat*, *akraba* gibi sözcükler zaten çoğul olduklarından Türkçede yeniden çoğul yapılmamalıdır (Kongar 2003:215; Evren 2005:44-45). Ancak, Türkçede çoğul olduğu anlaşılmayan bu sözcüklere çoğul ekinin getirilmesi doğaldır. Söz gelimi, Osmanlıca veya Arapça eğitimi almamış birisi, *akraba* sözcüğünün çoğul olduğunu nereden bilebilir? Bu sebeple, toplumsal olarak kabul edilen *akrabalar* demeyi yanlış saymak, Türkçenin çoğul yapmayla ilgili dil bilgisi kuralına karşı çıkan, daha çok bireysel bir yargı gibi görünmektedir.

6. Değerlendirme

Söz konusu örneklerden hareketle, popüler dil tartışmalarına katılan bazı araştırmacıların, anlatım bozukluklarının belirlenmesinde, sözcüklerin yazımında, telaffuzunda ve yapısının açıklanmasında dilin kendi özellikleri ve önceden belirlenmiş ölçütlere değil de, kişisel görüşlerine dayanarak bir değerlendirme yaptıkları ve *doğru/yanlış* hükmü verdikleri görülmektedir. Bu yöntem, betimleyiciliği öne çıkararak *doğru / yanlış* demekten sakınan dil bilimsel yaklaşımla kesinlikle uyuşmamaktadır. Bilimselliği göz ardı eden tartışmalara katılanların bu tavrı, yabancı dillerden alınan sözcükler ve ifadeler söz konusu olduğunda daha da belirginleşmekte, bu tür sözcüklerin yazımında ve telaffuzunda kaynak dilin özelliklerinin temel alınmasını istedikleri ve başka dillerden alınan eklerin Türkçe sözcüklere eklenmesine karşı oldukları anlaşılmaktadır. Fakat bu tür sözcüklerin kullanımında kaynak dilin esas alınması yönünde ortak bir tavır yoktur (Alpay, 2004:11). Böyle bir kural konduğunda, kaynak dillerin dil bilgisi, yazım ve telaffuz özellikleri, Türkçede bir karmaşa yaratacak ve Türkçe konuşan herkesi başka dillerin özelliklerini öğrenmek zorunda bırakacaktır. Bu sebeplerle, kaynak dil özellikleri, Türkçe kullanımında doğru ve yanlışın tespit edilmesi açısından

her zaman başvurulabilecek temel bir ölçüt olarak görünmemektedir. Bu durumda, dil kullanımını değerlendirmek için daha belirgin ölçütlerin ortaya konması zorunluluğu doğmaktadır. Herhangi bir hüküm vermek için kişisel düşüncelerden ziyade dilin ayırıcı özelliklerine, yapısına ve evrensel niteliklerine dayalı başka ölçütler temel alınarak bir sonuca ulaşılmalıdır. Bu amaçla, dilin kurala dayalı bir dizge olması, toplumsallığı ve bireylerin kurallar çerçevesinde yaratıcılık özellikleri hatırlanmalıdır. Buradan yola çıkarak, sorunlu bir dil kullanımını değerlendirirken dil bilgisi kuralları ile toplumsal uzlaşıya dayalı kabul edilebilirlik / kabul edilemezlik ölçütlerinden yararlanılmalıdır.⁶

Dille iletişim kurmanın ancak belirli kurallara uymayla mümkün olması, dil kullanımının değerlendirilmesinde kuralların temel kıstas olarak alınmasına sebep olmuştur. Burada, kuralları temel alan bir yaklaşım benimsenirken, sırf katı kuralcılığın savunulmadığı özellikle vurgulanmalıdır. Sorunlu kullanımlar hakkında düşünürken “Dilde bu böyledir, buna uymayan yapılar kabul edilemez” anlayışını benimsemek, doğallıktan uzak yapay bir dil yaratacaktır. Sürekli kullanılan, soyut bir araç olan, zamanla değişen ve değiştirilen dilin kullanılması, salt katı kurallara göre ölçüp biçilemez. Dil bilimsel ve toplumsal kurallar, dilin kullanılmasını, anlamayı ve anlatmayı kolaylaştıran düzenlemeler olarak kabul edilmelidir. Ancak kurallara göre dil kullanımını incelerken ihtiyatlı olmakta yarar vardır. Çünkü dilde, kural dışı olan ve ilk ortaya çıktığında *yanlış* denen sonra da herkes tarafından kullanılan birçok sözcük, söz ve ifade bulunmaktadır. Önceleri yanlış denen birçok sözcük, bir süre sonra *galatımeşhur* nitelemesiyle de olsa dile yerleşmekte ve zamanla sözcüğün yanlış olduğu unutulmaktadır (Alpay 2004:17). Söz gelimi, Aksoy’un (1980) yanlış diye karşı çıktığı *seçenek*, *düzeyle*, *sıradanlaşmak*, *kayyum*, *bertaraf etmek* gibi bazı sözcük ve kullanımlar, günümüzde yanlış sayılmayacak kadar yerleşmiş, sözlüklere ve yazım kılavuzlarına da alınmıştır.

Bu değerlendirme sırasında yararlanılan dil bilgisi ve toplumsal kabul edilebilirlik ölçütleri, kurallara uyup uymama temelinde işlerlik kazanmaktadır. Ancak, kuralların şu özelliklerini unutmamakta yarar vardır. Kurallar kendi başlarına var olmayan, kendi kendilerine kullanılmayan ve kendiliklerinden iyi veya kötü sonuçlara yol açmayan yönergelerdir (Palmer 1999:32).

6 Dille ve dil kullanımıyla ilgili hususlarda toplumsal uzlaşi için somut ölçüt, söz konusu birim, bütün ya da ifadenin dilde yer alması ve belirli bağlamda kullanıldığında bir işlev yerine getirmesidir. Söz gelimi, “ağaç” sözcüğü ile doğadaki ağaç bitkisi arasında mantıklı ve nedenli bir ilişki olmadığı halde, toplumsal uzlaşıyla /a/, /ğ/, /a/, /ç/ seslerinden oluşan bütün, odunsu bitkilerin genel adı olarak kabul edilmiştir (Kıran 2001:60; Saussure 1998:112-113).

Yalnızca uygulandıkları zaman ortaya çıkar ve gerçeklik kazanırlar. Kuralların herhangi bir etkisinin olabilmesi için onlara uyulması veya ihlal edilmesi gerekir. Dolayısıyla dilin, dil bilgisi kuralları ve toplumsal kabul edilebilirlik ölçütleri gözetilerek ve onların izin verdiği sınırlar içinde kullanılması genellikle *doğru* diye nitelendirilmektedir. Kuralların göz ardı edildiği kullanımlar ise *yanlış* olarak adlandırılmaktadır. Ancak, yanlış denen kullanımlara bu hükmü vermeden önce, söz konusu kullanımların kurallara göre ölçülüp biçilmesi ve kurala dayalı yaratıcılık sınırları içinde olup olmadığının iyice araştırılması gerekmektedir. Bu durumun dil bilimsel bakış açısıyla çeliştiği de unutulmamalıdır.

Popüler dil tartışmalarına katılanların bir bölümü, dil yanlışlarını tespit edip onların doğrularını gösterirken, yanlış nitelendirmesinin gerekçesi olarak da “Türkçede böyle bir şey yok!” düşüncesini öne sürmekte, böylece katı bir kuralcılık sergilemektedir (Aksoy 1980:15; Yalçın 1999:168-171; Er 2004:129-130; Evren 2005:34). Söz gelimi, böyle bir düşünceyle yanlış olduğu belirtilen sözlerden biri *duş almak*tır. Bazı araştırmacılara göre, İngilizce *to take a shower* bileşik fiilinin birebir çevirisi olan *duş almak* yerine *duş yapmak* denmelidir; çünkü Türkçede *duş alınmaz yapılır* (Yalçın 1999:13; Evren 2005:34). Ancak, “Türkçede böyle bir şey yok!” gerekçesiyle bu söze karşı çıkanlar, hem *duş almanın* hem de *duş yapmanın* yaygın bir şekilde kullanıldığını, sözlüklerde her iki şekli de bulmanın mümkün olduğunu unutmaktadırlar.⁷ Dil kullanımıyla ilgili tartışmalarda, “Böyle bir şey yok” gibi kesin bir dil kullanmak her zaman mümkün değildir. Çünkü yaşayan başka diller gibi, Türkçenin de, kendisini konuşan ve yazanların ihtiyaçları doğrultusunda gelişmesi ve yenilenmesi gerekmektedir. Yenilenme ihtiyacı sebebiyle, dilde değişimler meydana gelebilir. Bu değişimler, bazen dil bilgisine aykırı da olabilir. Dolayısıyla, sorunlu olduğu düşünülen bir dil kullanımıyla karşılaşan bir kişinin, hemen doğru veya yanlış diye hüküm vermek yerine, önce araştırması, ulaşabildiği kaynaklara bakması, ondan sonra da “Ben şöyle düşünüyorum, siz ne dersiniz?” diye sorması herhalde en uygun yoldur. Böylece, bir tartışma ortamı yaratılıp söz konusu dil ögesinin ihtiyaçlara cevap veren bir yenilik ve gelişme mi olduğu, yoksa tam tersine Türkçeyi yoksullaştıran, bozan, kural ihlalini yaygınlaştıran, anlatımın açık, duru ve yalın olmasını engelleyen bir kullanım mı olduğu bulunmaya çalışılmalıdır.

7 Yine genel ağda yapılan kısa bir araştırma, bu bileşik fiilin 953.000 kez *duş almak*, 873.000 kez ise *duş yapmak* şeklinde metinlerde yer aldığını göstermektedir (<http://www.google.com.tr>, 25.03.2007). Ayrıca, *duşun alınamayacağını* sadece *yapılabileceğini* söyleyenler, Türkçede sigaranın *çilmesine* de karşı çıkmalıdır.

Bu hususu daha belirginleştirmek amacıyla, “Kendine iyi bak” sözüne karşı takınılan tavır örnek gösterilebilir. Araştırmacılardan bazıları, İngilizceden aktarma ifadelerden biri olan bu sözün özentiyle yaygınlaştığını ve kullanılmasının yanlış olduğunu düşünmektedir (Er 2004:129; Evren 2005:81). Bu sözün yanlışlığının tek gerekçesi, İngilizceden çeviri olması ve Türkçede böyle bir şeyin bulunmadığının iddia edilmesidir. Bunun yerine “Kendine dikkat et” kalıp sözü önerilmektedir. Halbuki *birisine iyi bakmak* hatta *kendine bakmak* Türkçede kullanılabilen ifadelerdir. Bu nedenle, “Kendine iyi bak” gibi Türkçenin söz dizimine uygun görünen ve toplumda yaygınlaşmış sözlerin kullanımına, “Türkçede böyle bir şey yok!” diyerek karşı çıkmak pek de gerçekçi değildir.⁸ Bu sözün, dilde bir ihtiyacı karşılayan yenilik mi yoksa dili yoksullaştıran, kuralları ihlal eden bir kullanım mı olduğunu araştırmak, dille ilgili değerlendirmelerde daha uygun bir yöntemdir.

Bunun yanında, dil bilgisel veya toplumsal kuralları ihlal eden dil kullanımlarını belirtip bunların kurallara uygun biçimlerini göstermenin, dilin açık, duru ve yalın bir iletişim aracı olmasını sağlamada yararlı olduğu söylenebilir. Bu yolu takip eden araştırmacılar, dilde olumsuz olduğunu düşündükleri gelişme ve değişime seyirci kalmayıp kendi açılarından ellerinden geleni yapmaktadırlar. Ancak, bu uğraşıda, başkalarının konuşması ya da yazısını büyüteç altına alıp yanlışları derleme ve doğruları göstermenin sınırlı bir etkisinden söz edilebilir. Dilin özensiz kullanımının ve kural ihlallerinin devam etmesi, bu durumu açıkça göstermektedir. Ayrıca, sadece yanlışlara odaklanan dil tartışmaları hep olumsuz örnekleri öne çıkardığından, sanki herkesin Türkçeyi yanlış konuştuğu ve yazdığı, dili özensiz kullandığı gibi bir sonuca ulaşılmaktadır. Böyle bir iddia, söylediğine, yazdığına dikkat eden, dili özenli kullanmaya çalışanlara karşı bir haksızlıktır.

Popüler dil tartışmaları, bilimsellikten uzak olsa da, dil kullanımını ön plana çıkararak, uygulama üzerinde durarak geniş bir okuyucu/izleyici kitlesine hitap etmekte, insanlara dil kullanımıyla ilgili bilgiler vermekte ve dildeki gelişme ve değişimleri gündemde tutmaktadır. Ancak, amaç sadece yanlışları bulup derleyerek onların doğru kabul edilen şekillerini göstermek olmamalıdır. Bu tartışmaların asıl amacı, sorunlu dil kullanımlarını dil bilgisel kurallara, toplumsal kabul edilebilirlik ölçütlerine ve kurala dayalı yaratıcılık davranışına göre inceleyerek, insanlarda dil bilincinin gelişmesine

8 Türkiye Türkçesinde, “Kendine iyi bak,” “Kendine dikkat et” sözünden daha yaygın kullanılmaktadır. Yine, genel ağda yapılan bir araştırmada, “Kendine dikkat et” sözü metinlerde 31.500 kez bulunurken, “Kendine iyi bak” 327.000 kez yer almaktadır (<http://www.google.com.tr>, 20.03.2007).

yardım etmek olmalıdır. Dil bilinci, sadece dille ilgili bilgi edinmek ya da dili doğru kullanmak demek değildir. Sahip olunan bilgilerle işleyen zihnin, dili kullanacağı sırada seçimler yapma, bilgiyi kullanma yetisinin adı olmalıdır (Alpay 2004:31). Bir başka deyişle dil bilinci, dili kullanırken farkında olmak, ne yaptığının farkına vararak ona göre tercihler yapmaktır. Bu bilince sahip bireyler, dil bilimsel ve toplumsal kurallar çerçevesinde dili kullanmaya özen gösterir, bir yenilik ya da değişme karşısında hemen *doğru/yanlış* hükmü vermekten kaçınırlar. Karşılaştıkları yeni kullanımın, dilin anlatım imkânlarını zenginleştiren, dilde tasarruf ilkesine uygun, Türkçe konuşup yazanların anlamsal ihtiyaçlarını karşılayan bir kullanım olup olmadığını araştırırlar. Bundan sonra bir sonuca varır, bunu da başkalarıyla tartışırlar.

7. Sonuç

Popüler dil tartışmalarına katılan bazı araştırmacılar, sorunlu bir dil kullanımıyla karşılaştıklarında, bu kullanıma hemen *yanlış* hükmü vermekte ve yanlışın *doğrusunu* göstermeye çalışmaktadır. Bu tutum, özellikle anlamın açıkça iletilmediğinin düşünüldüğü durumlarda, kurallara aykırı söyleyiş ve yazımda, başka dillerden gelen sözcüklerin ve çeviri sözlerin sorunlu kullanımlarında daha yaygındır. Bu yaklaşımda, verilen *yanlış* hükmünün sebebi her zaman açıkça belirtilmeyip, bazen kişisel bir görüşe veya "Türkçede böyle bir şey yok!" anlayışına dayandırılmaktadır. Dil kullanımının değerlendirilmesinde bireysel gerekçelerin dikkate alınmasını veya toptan reddedici bir tavır takınılmasını kabul etmek mümkün değildir. Çünkü dil, bireylerin değil toplumun ortak malıdır. Ayrıca dil, insanlar kendisini sürekli kullandıklarından ve kullanıcılar da hep değiştiğinden, yeni sözcüklere ve söyleyiş biçimlerine gerek duyar. Bunlardan bazıları alışlagelmiş dışında kaldığından sorunlu görünebilir, insanları şaşırtabilir. Dil kullanımında herhangi bir sorunla karşılaşan kimselerin, hemen doğru veya yanlış hükmü vermek yerine, araştırarak, kaynakları kontrol ederek bir sonuca varması ve kendi düşüncelerini başkalarıyla paylaşması beklenir. Bu süreçte, söz konusu dil kullanımı hakkında bir değerlendirme yaparken dil bilgisi kuralları, toplumsal kabul edilebilirlik ölçütleri ve kurala dayalı yaratıcılık çerçevesinde bir yargıya varılmalıdır. Bunun yanında, karşılaşılan sorunlu durumun, Türkçe konuşanların ihtiyacını karşılayan bir yenilik ya da dili bozan, kuralları çiğneyip iletişim kurmayı zorlaştıran bir kullanım olup olmadığı da titizlikle araştırılmalıdır. Bunlardan sonra, dil bilimsel bir yaklaşımla, *yanlış* veya *doğru* demekten olabildiğince kaçınılmalı, üzerinde durulan dil kullanımının nitelikleri ve dilin mantığına, söz dizimine uygun düşüp düşmediği ortaya

konmaya çalışılmalıdır.⁹ Böyle bir davranış, hem popüler düzeyde dil tartışmalarına katılanların ufkunu açabilir hem de tartışmaları takip edenlerde dil bilincinin gelişmesine yardımcı olabilir.

Bu yazının, popüler dil tartışmalarına katılan araştırmacı, yazar ve gazetecilerin, sadece yanlış olduğu düşünülen kullanımları belirleyip doğrularını gösterme ve dil kullanımını *doğru/yanlış* karşıtlığı temelinde değerlendirme alışkanlığından uzaklaşmalarına katkıda bulunacağı umulmaktadır. Doğru kabul edilen dil kullanımlarına pek değinmeyip, araştırmalarda çoğunlukla yanlış diye nitelenenlere yer vermek, tartışmaları yalnızca yanlış avcılığı boyutuna indirmektedir. Halbuki, asıl amacın insanların dil bilincini yükseltmek olduğu unutulmamalıdır. Bu amaca yönelik olarak, popüler dil tartışmaları, üzerinde durulan diğer konular açısından da irdelenmeli ve bu tartışmaların Türkçenin açık, duru, yalın bir iletişim aracı olarak kullanılmasına olumlu veya olumsuz etkisi ortaya konmalıdır. Bütün bu tartışmaların, Türkçenin geliştirilmesi ve kendisini kullananların ihtiyaçlarını daha iyi karşılayacak hale getirilmesine yönelik olduğu akıldan çıkarılmamalıdır.

Kaynaklar

- Aitchison, Jean (1999) *Linguistics an Introduction*. Londra: Hodder and Stoughton
- Akarsu, Bedia (1988), *Felsefe Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Akbayır, Sıdık (2003), *Dil ve Diksiyon*, Ankara: Akçağ.
- Aksoy, Ö. Asım (1980), *Dil Yanlışları*, Ankara: TDK.
- Alpay, Nemciye (2000), *Türkçe Sorunları Kılavuzu*, İstanbul: Metis.
- Alpay, Necmiye (2004), *Dilimiz, Dillerimiz Uygulama Üzerine Yazılar*, İstanbul: Metis.
- Ateş, Kemal (1999), *Öğretemediğimiz Türkçe*, İstanbul: Cumhuriyet Kitapları.
- Aydın, Mehmet (2007) *Dilbilim El Kitabı*. İstanbul: 3F Yayınevi.
- Aygün, Atilla (2004), *Son Dönem Yazınıımızda Anlatım Bozuklukları*, Ankara: ABC Yayıncılık.
- Bakiler, Yavuz Bülent (2003), *Sözün Doğrusu 1*, İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları.
- Belge, Murat (2006), "1980'ler Sonrası Türkçe," *Türkiye'de Dil Tartışmaları* içinde, derleyenler Astrid Menz ve Christoph Schroeder, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, s. 11-23.

9 Bu ifadeden, yeni olup da dil bilgisi kurallarına ve toplumsal kabul edilebilirlik ölçütlerine uymayan, yapısında, söylenişinde, yazımında, anlamında bir sorun bulunduran bütün kullanımların dile girmesine ses çıkarılmayacağı ve bu tür öğelerin hemen kullanılmaya başlanmasının savunulduğu anlaşılmamalıdır. Burada söylenmeye çalışılan, her şeyin sadece *doğru/yanlış* karşıtlığında değerlendirilmesinin dil kullanımını kısıtlayacağı ve bu sebeple, dilin insanların ihtiyaçlarını karşılamaya yetmeyebileceğidir.

- Brendemoen, Bernt (2006), "Popüler Tartışmada Hatalar ve Normlar," *Türkiye'de Dil Tartışmaları* içinde, derleyenler Astrid Menz ve Christoph Schroeder, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, s. 25-39.
- Demir, Nurettin (2006), "Popüler Dil Tartışmalarına Dil İlişkileri Açısından Bakış," <http://Turkoloji.cu.edu/DILBILIM> (10.02.2007).
- Eker, Süer (2003), *Çağdaş Türk Dili*, Ankara: Grafiker.
- Er, Sırrı (2004), *Türkçenin Adı Var!*, İstanbul: Ağaç Yayınları.
- Erata, Rüştü (2004), *Sachmalama Türkçe de Neymiş!*, İstanbul: Yapı Yayın.
- Evren, Kerim (2005), *Güncel Örneklerle Medyada Dil Yanlışları*, İstanbul: Alfa.
- Finch, Geoffrey (2000) *Linguistic Terms and Concepts*. New York: St. Martin's Press.
- Giray, Ülkü (2001), *Türkçeyi Güzel Konuşma ve Okuma Kılavuzu*, İstanbul: Bilgi Yayınevi.
- Göka, Erol (2001), "Okuryazarlık Oranımız Gerçekte Ne Kadardır?" *Radikal İki*, 22 Temmuz, s. 7.
- Gülizar, Jülide (2004), *Where Are You Going Türkçe?* Ankara: Sinemis Yayınları.
- Hepçilingirler, Feyza (1997), *Türkçe "Off,"* İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Hepçilingirler, Feyza (1999), *Dedim: "Ah!"* İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Hepçilingirler, Feyza (2004), *Türkçe Dilbilgisi*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Hepçilingirler, Feyza (2005), *Yıldızların Suyu Döküldüğü Türkçe Günlükleri*, İstanbul: Everest Yayınları.
- Kıran, Zeynel (2001) *Dilbilime Giriş*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Kongar, Emre (1999), *Konsantremi Bozma!* İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kongar, Emre (2003), *Yozlaşan Medya Yozlaşan Türkçe*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Külebi, Oya (1999), "Dilbilim, Dil Bilinci, Dil Yanlışları," *Radio ve Televizyon Yayınlarında Türk Dilinin Kullanımı* içinde, Türkiye Radyo Televizyon Kurumu, Ankara: TRT, s. 65-76.
- Movit, Hüseyin (2005), *Konuşamadığımız Türkçe ve...* İstanbul: Avcıol Basım Yayım.
- Mutlu, Erol (1999), "Dil ve Toplum Popüler Dil Eleştirilerinin Eleştirisi," *Radio ve Televizyon Yayınlarında Türk Dilinin Kullanımı* içinde, Türkiye Radyo Televizyon Kurumu, Ankara: TRT, s. 133-146.
- Özakın, Gülsüm ve Karadaş, Muammer (1997), *Ama Öğretmenim Bu Yanlış...* İstanbul: Kora Yayın.
- Özel, Sevgi (2000), *Dil Kiri El Kiri*, Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Öztekin, Dilek (2004), *Ya Vezirsin Ya Rezil!* İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Palmer, Daniel E. (1999), "On the Viability of a Rule Utilitarianism," *The Journal of Value Inquiry*, S. 33, s. 31-42.
- de Saussure, Ferdinand (1998), *Genel Dilbilim Dersleri*, Çev. Berke Vardar, İstanbul: Multilingual.
- Sinanoğlu, Oktay (2002), *Bir New York Rüyası "Bye-Bye" Türkçe*, İstanbul: Otopsi.
- Tezeren, Nihat (2000), *Yıpratılan Dil Türkçe*, İstanbul: Gendaş.
- Türk Dil Kurumu (2005), *Yazım Kılavuzu*, Ankara: TDK.
- Vardar, Berke (1998), *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: ABC Kitabevi.
- Yalçın, Şiar (1999), *Doğru Türkçe*, İstanbul: Metis.

